

ördögnek 74, 85, 95, ördegnek 77, 78, 80, 90, 90, ördögi 121, ördegi 89, 116, 117 stb., tömlőtzbé 109, tömlétzbe 90, 110, tömlötznec 105, tömlötzetek 100, tömlötzeből 99, temlőcz — 126, 127, 128, temlecz — 128, 132, 133 stb.). — A kétféle *é* (*é* és *ê*, nála *é* és *ē*) megkülönböztetése nála — a legtöbb nyomtatványában pontos.

Dávid Ferencznek Az egy ő magától való felséges istenről (1571), Az egy Attya Istenec, es az ő aldót szent fianac . . . Istensegekről igaz vallástétel (1571) Heltai Gáspár nyomdájában jelent meg. Ennek nyelve teljesen azonos a Heltai műveinek nyelvével. Az *e, ē* hangok következetes megkülönböztetésén, az *ö* hangok teljesen következtelen alkalmazásán kívül (Az egy . . . Istenről szömét P, szómélyt P, köuetközic Kk, emléközic Vijj, Dd, könyörög Xijjz, könyörög R, külemb külemb Ji, Jib, külembseget Vij, Vij, közneséges Vij, Ceijj, è földén V, Jf) egész sereg egyezést lehet kimutatni Heltai és Dávid Ferencz nyelve között, pl. egyes szavak mássalhangzóinak a jésítésében (hiuatallyos Helt: Háló 87, 88, 90, 91, hiuatallyat Dávid: Az egy . . . Istenről Lliijz, tanyituán Helt: Háló 180, tanyitványokhoz Hhij, tauolly Helt: Háló 186, tauoly létem Hhij), s egyes szavak sajátos alakjának egyezésében (sütöt = setét Helt: Háló 125, sőtűtséget Dd, kőuül = kívül Helt: Háló 206, 235, 236 Dávid. i. m. Yij, Bb, Kk stb) s egyes szavak közösségében (behalolta = behálózta Helt: Háló 47, be halolhassac Dávid: Egy Attya . . . Istenről Mij, kerec gardom = labirynthus Helt: Krón. 169, kereggardom Dávid: Az egy attya istennec, es . . . Fianac . . . Istensegekről Eeeij 6, Kőreggardom Eeeij 4 stb).

A helyesírásuk egyezéséről később lesz szó.

(Folytatjuk.)

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Elzülleni.

Mikor a múlt század végén a NyÚSz.-hoz az adatokat gyűjtöttem, a Tud. Társ. Zsebszótárából (1838) ezt is kiirtam: „*elzüllik, elzürlük* = aufrocknen (v. Schafen, Kühen)“. Sem a magyar, sem a német szónak ezt a jelentését addig nem ismertem. A németre nézve SANDERS világozott föl: „die Kuh ist aufgetrocknet, versiegt, güst geworden.“ Tehát „*elzüllik* a tehén, a birka“ am. elapad a teje. De hogyan egyeztessem ezt össze az ARANY Toldijából jól ismert jelentéssel:

Elvadulsz, *elzüllöl* az apai háztól,
Mint a mely kivert kan *elzüllik* a nyájtól.

A TTZs. dölten szedette az *elzüllik, elzürlük* szókat, a mi nála azt teszi, hogy vagy elavult vagy tájyszó vagy új szó. A NySz.-ban nincs meg, tehát akár a tájnyelvből jutott az irodalmiba, akár új szó, így is, úgy is a NyÚSz.-ba való.

Az időtájt jelent meg a SZINNYEI-féle MTsz. utolsó füzeté. Ebben csakugyan megvan az *elzüllik*nek keresett jelentése s kivüle sok más is (l. ott és MNY. I: 224 KASSAI följegyzését). Éppen csak a Toldiról mondott jelentés nincs meg a MTsz.-ban. LEHR ALBERT (Comm. 1882, a 81. lapon) sem idéz rá népies adatot. A nép, úgy látszik, nem is ösmeri a Toldiról mondott jelentést, s ez talán csakis ú. n. átvitt értelem, a melyet (alkalmasint az alább közölt 1647-i Comenius-adat alapján) ARANY használt először s tett az iro-

dalmi nyelvben közkeletűvé. Ez a jelentés különben már elavulttá kezd válni. Legújabb szótáraink (KELEMEN 1912, BALASSA 1916) az *elzüllik* főjelentésének már a „verkommen, verlottern, verlumpen“-t veszik. A jelentésnek mily elváltozása alig 80 év alatt!

Térjünk vissza az eredeti jelentéshez. Ez ugyan nincs meg, valamint a többi sem, a NySz.-ban, de azért, mint utóbb kiderült, mégis megvan a régi nyelvben. TOLNAI 1787-ből idézi a következő mondatot: „megfejte, hogy a teje *el ne zülljön*“ (Nyr. 31: 154), MELICH pedig 1647-ből: „nefrendes = szopástól elválósztatot süldötske, *el züllöt* malatz“ (MNy. 3: 39). Ez utóbbi adatra megjegyzem, hogy az 1643-i Com. Jan. 185 pontjában e latin mondat: „à lacte depulsi (porcelli) nefrendes dicuntur“ magyar fordítása így hangzik: „a tejtől (tsótstól) elüzettettec (elszakasztottac) fogatlan süldöknecc mondatnac.“ Nyilvánvaló, hogy *elzüllött* (vagyis a tejtől megfosztott) szintűgy mondható az elválasztott malaczról, mint az elapadt emséről.

Ezeknél még régibb adatra (talán most már csakugyan a legrégibbre) találtam MELIUS-nak 1565-ben megjelent „Az két Samuel könyvei“-ben. Ebben ugyanis a Fol. 3. hátlapján ezt olvassom: „föt meeg vgyan à meddŵ ijs het magzatot szülè, ackinec penig soc fiaij valanac, *el zülletéc* es meddúé lón“.

Sámuel I. könyve II. része 5. versének HELTAI-féle fordításában (ugyancsak 1565-ből) a MELIUS „*elzülltetéc*“-je helyett ezt találjuk: „tellyefleggel megeröttlenedet“; KÁROLINÁL pedig 1590-ben „megfogyatkozot“. Az utóbbi kettő megfelel a latin „infirmata est“-nek (Vulgata). MELIUS azonban egyenest „az sido nielvnek igaffagabol“ fordított; az ő Sámuelje tehát a zsidó Szentírás fordításaival hasonlítandó össze. A Biblia Hebraica SEBASTIAN SCHMID-féle 1740-i héber-latin kiadásában az „infirmata est“ helyett „defecit“ van; KÁMORYNÁL (1870) „fonnadoz“, az Izs. Magyar Irodalmi Társulat fordításában (1900) „fonnad“. Látjuk, hogy MELIUS legjobban egyez SCHMIDDEL, a „defecit“-et azonban kétféleképen adja vissza. Ugyanílyen kettőzès van SANDERSNÉL (l. fentebb): „versiegen und güst werden“; s ugyanez az egymásután a Török-Magyarkorú Tört. Eml. I. kötetében (287. l.) többször is: apadott juhott hajtottak ki a meddú-falkára.

Mindezekből eddigi ismereteink szerint a következő eredmények vonhatók le:

1. Az *elzüllik* (= a tej elapad) nemcsak ma is élő tájszó, hanem régesrégii irodalmi szó is.

2. Az „elvál, elszakad vkitől“ átvitt értelem mostanáig ARANY Toldijára vihető vissza.

3. Az „elkorhelyedik, erkölcsileg lesüllyed“ jelentés legújabb fejlemény a mult század utolsó negyedéből. Hogy ki élt vele legelőször, nem tudom.

SZILY KÁLMÁN.

Kazinczy Ossian-fordítása.

Az Ossian magyar fordításának rövid története. — Kazinczy régebbi kísérletei. — Virág B. buzdítja Kazinczyt Ossian fordítására. — Kazinczy a 9 kötetes kiadás számára készíti. — Fordításának jellemzése. — Szokatlanságok, érthetlenségek. — A fordítás érdeme.

Kazinczy Ossian énekeivel Goethe műveiből ismerkedik meg; de — úgy látszik — eleinte nincs annyira elragadtatva általok, mint a kor áramlata s az ő rendkívüli fogékorysága után gondol-